

Eski Türkçe Et- ve Öt- Fiilleri Üzerine

About Verbs ät- and öt- in Old Turkic

Erdem UÇAR

Prague/Czech Republic
E-mail: merdemu@gmail.com

In Old Turkic, there are both ät- and öt-, which means ‘to sing, to make sounds (for animals)’. These are more prevalent in that period, but the use of ät- has diminished over time and has left its place to the öt-. The historical phonetics does not provide us any conclusive evidence whether there is a sound shifting at the beginning of the word like /ä-/ > /ö-/. For this reason, it is necessary to evaluate the two verbs separately. The existence of two verbs as a difference today in Turkic languages support our hypothesis.

Key Words: ät-, öt-, etymology, synonym.

1. Giriş

Türk dili tarihinde ‘ötmek, cıvıldamak, (hayvan için) ses çıkarmak’ anlamına gelen hem *et-* hem de *öt-* fiili bulunmaktadır. Bunlardan *et-* fiili Eski Türkçede daha yaygın olup zaman içerisinde *et-*’in kullanımı azalmış ve yerini *öt-* fiiline bırakmıştır. Bu fiiller tarihî Türk dili sahasında nasıldı ve bunlar bugünkü Türk dillerinde mevcudiyetini nasıl korumuştur? Bu soruların cevaplanmasıyla iki fiilin birbiriyle ilişkisinin olup olmadığı ortaya çıkarılabilir. Bunun için iki fiilin Türk dili tarihindeki ve günümüzdeki durumunun ayrıntılı olarak ele alınması gerekmektedir.

2. Tarihî Metinlerdeki Tanıklar

2.1. *et-* Fiili

Runik harfli Eski Türkçe metinlerde *et-* fiilini ilk kez doğru okuyup anlamlandıran TEKİN olmuştur: tagda sıgun *etser* (Bilge Kağan, Batı 5) “as if a deer bellows at mountains” (1968: 247, 281).

Drevnetyurkskiy Slovar’da KB’nin V yazmasındaki yer (14/12) *eter* şeklinde okunmuş ve bu okuma *et-* (II) ‘ötmek, şakımak’ maddesinde zikredilmiştir (Nadal-yayev et alii 1969: 186b).

CLAUSON’un sözlüğünde, *et-* bulunmaz, bunun yerine sadece *etiz-* vardır, ama bu da yanlış olarak *atızmak* ‘to play (a musical instrument)’ şeklinde gösterilmiştir (1972: 74a-b).

RÄSÄNEN’in sözlüğünde hem *et-* ‘ötmek’ hem de *öt-* ‘cıvıldamak’ madde olarak bulunur. İki fiil ayrı maddelerde gösterilse de fiillerin aynı olabileceği ima edilmiştir (1969: 52a, 376a).

Eski Uygurcada *et-* ve türevlerinin kullanımı daha yaygındır. Aşağıda bunların listesi görülmektedir:

et- ‘1. çalmak, çınlamak, tınlamak (müzik aleti); gürlemek, gümbürdemek; 2. ötmek, cıvıldamak, bağırarak (kuşlar, hayvanlar)’ (Röhrborn 2010: 200).

etig < *et-ig* ‘(kuşlar için) ötme, ötüş, cıvıltı’ (Erdal 1991: 172; Röhrborn 2017: 308).

etin < *et-in* ‘ses, seda, gürültü’ (Erdal 1991: 304; Röhrborn 2017: 308-309).

etine- < et-in+e- ‘kükremek (aslan), bağırarak (kuş)’ (Erdal 1991: 419-420; Röhrborn 2010: 201).

etingiri < etin+giri-i (?) ‘melodik, ezgili, kulağa hoş gelen’ (Röhrborn 2017: 309).

etinlig < et-in+lig ‘... sesli, ... sesi olan, ... ötüşlü; melodik, ezgili, kulağa hoş gelen’ (Röhrborn 2017: 309).

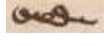

etiz- < et-iz- ‘tınlatmak, çalmak, müzik yapmak’ (Erdal 1991: 757; Röhrborn 2010: 201-202).

etizil- < et-iz-il- ‘(müzik) çalınmak’ (Erdal 1991: 658-659; Röhrborn 2010: 202).

etiztür- < et-iz-tür- ‘çaldırmak, müzik yaptırmak’ (Röhrborn 2010: 202).

ettür- < et-tür- ‘çınlatmak, ses çıkartmak, takırdatmak’ (Röhrborn 2010: 202).

KB dizinine göre, ARAT neşrinde, toplam dört kez geçen *öt-* fiilinin (1979: 365) yazmalardaki durumu tartışmalıdır. Bunu daha net görebilmek için neşirde *öt-* olarak okunan yerlerin tek tek incelenmesi gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda beyitlerin tercümesi ile *öt-*’ün geçtiği beyitlerin yazmalardaki durumu listelenmiştir:

76. Beyit (Arat 1947: D/76 [s. 25])	
ünin <i>ötti</i> keklik küler <i>qatgura</i> kıızıl ağzı <i>qan teg qası qap qara</i>	
Arat 1959: “Keklik yüksek sesle öttü, sanki gülmekten katılıyor; ağzı kan gibi kıızıl, kaşı simsiyah” (17).	Dankoff 1983: “The partridge sings with a wild laugh, his mouth blood-red and his brow pitch-black” (41)
V 14/10	ünün ”DTY <i>etti</i> ¹ keklik küle <i>qatgura</i> kıızıl ağzı <i>qan teg qası qap qara</i>
F 18/9	ünün ATTY <i>etti</i> ² keklik küler <i>qatgura</i> kıızıl ağzı <i>qan teg qası qap qara</i>
77. Beyit (Arat 1947: D/77 [s. 25])	
qara çumğuk <i>ötti</i> sita tumşuqın üni oğlağı kız üni teg yaqın	

¹ Arat 1947: *adti* (25, dip. 76).

² Arat 1947: *ötti* (25, dip. 76).

Arat 1959: “Kara çumguk mızrak gibi gagası ile ötüyor, sesi nazlı bir kızın sesi gibi cana yakındır” (17).	Dankoff 1983: “The black chumguk warbles with his coral beak, his voice like that of a well-bred girl.” (41)
V 14/11	çara çumguk ”DTY etti ³ sita tumşuğun üni oğlağı kız üni teg yakın
F 18/10	çara çumguk ATY etti ⁴ sita tumşuğı üni oğlağı kız üni teg tağı
78. Beyit (Arat 1947: D/78 [s. 25])	
çiçeklikte sandvaç öter miñ ünün oğır şurı ‘ibri tünün hem künün	
Arat 1959: “Çiçek bahçesinde bülbül binlerce sesle ötüyor, sanki gece gündüz Mezamir okuyor” (17).	Dankoff 1983: “And in the flower garden the nightingale sings a thousand melodies, night and day reciting Hebrew psalms.” (41)
V 14/12	çiçeklikte sınaç ”D’R eter ⁵ miñ ünün oğır şurı ‘ibri künün hem tünün
F 18/11	çiçeklikde sanvaç ATAR eter ⁶ miñ ünün oğır şurı ‘ibri tünün hem künün
4963. Beyit (Arat 1947: D/4963 [s. 495])	
sarıg sandvaç ötti ünün sayradı beliñlep oğundı usı kelmedi	
Arat 1959: “Sarı bülbül öttü, güzel sesi ile şakıdı; Öğdülmiş irkilerek uyandı, uykusu dağıldı” (358).	Dankoff 1983: “The yellow nightingale began to warble, and he awoke with a start.” (201)
V 139/25	sarıg sanduvaç ”T at ⁷ ünün sayratı beliñlep uğuntı usı kelmeti
K 294/17	sarıg sanduvaç AT at ⁸ ünün sayradı beliñlep uğundı usı kelmedi

³ Arat 1947: *adtı* (25, dip. 77).

⁴ Arat 1947: *öt(t)i* (25, dip. 77).

⁵ Arat 1947: *adar* (25, dip. 78).

⁶ Arat 1947: *öter* (25, dip. 78).

⁷ Arat 1947: *at* (495, dip. 4963).

⁸ Arat 1947: *at* (495, dip. 4963).

F 357/6	sarığ sandvaç ATY <i>etti</i> ⁹ ünün sayradı beliglep uğundı usı kelmedi
---------	---

Aşağıdaki tabloda ise, KB neşrindeki okuyuşların yazmalara göre tutarlılık oranı görülmektedir:

No	Arat Neşri	K	V	F	Oran
76	<i>ötti</i>	-	"DTY <i>eđti</i> (14/10)	ATY <i>etti</i> (18/9)	2/0
77	<i>ötti</i>	-	"DTY <i>eđti</i> (14/11)	ATY <i>et<t>i</i> (18/10)	2/0
78	<i>öter</i>	-	"D'R <i>eğer</i> (14/12)	ATAR <i>eter</i> (18/11)	2/0
4963	<i>ötti</i>	AT <i>at</i> (294/17)	"T <i>at</i> (139/25)	ATY <i>et<t>i</i> (357/6)	3/0

ARAT, dört yerde de yazmalardaki tanıkları esas almamıştır. Metne müdahale edip müstensihlerin yazım hatasını düzeltmiş ve yeni bir okuma teklif etmiştir. F yazmasında, kelime başında /ö/'nün *vav*'sız, sadece *elif* ile yazılmış olabileceğini düşünmüş olmalıdır, ancak F'de kelime başında /ö/ genellikle *elif+vav* ile işaretlenmiştir. Örneğin, 'geçmek, bir şeye geçmek, delmek' anlamındaki *öt-fiili*, F'de *elif+vav* ile yazılmıştır. Krş. 315/7, 404/3, 437/15, vs.

V yazmasında kelime başında /e/ ünlüsünün yazımı takriben 563 örnekte çift *elif*'ledir. Ayrıca, kelime içinde /t/'nin takriben 367 örnekte *dal* ile yazıldığı görülüyor (Çubukçu 2016: 753, 756). Dolayısıyla, 76 ve 77. beyitlerdeki "DTY ile 78. beyitteki "D'R imlâsının *eğti* ve *eğer* şeklinde okunması mümkündür. Zaten bu okunuşu, 76. ve 78. beyitlerde Arap harfli F yazması da desteklemektedir.

77. beyitteki okunuşta, V yazmasının tanıklığı *et-* yönündedir, ancak F'de *te*'nin biri yazılmamıştır. F'deki imlâ geleneği açısından bakıldığında bu gayet normaldir, zira F yazmasında sonu /t/ ile biten fiillerde, {-tİ} eki geldiği zaman *te*'lerden birinin yazılmadığı veya şedde kullanılmadığı bazen görülüyor. Örneğin, TWTY *tutti* (47/8), YWKWRTY *yügürtti* (52/5), vs. Dolayısıyla, F 18/10'daki ATY imlâsının *etti* şeklinde okunması mümkündür.

⁹ Arat 1947: *at(t)ı* (495, dip. 4963).

4963. beyitte, V ve K veya bunların kaynağı olan yazmada *sandvaç* kelimesi iki değil, üç heceli olarak yazılmıştır: *san-du-vaç*. Bu yazıma göre, mısırda *etti* olsaydı mısranın vezni bozulacaktı. Bu durum düşünülerek, *etti* yerine *at* yazılmıştır. Böylelikle *at ün* şeklinde KB'de de bilinen bir ikileme ortaya çıkmıştır. Müstensih de bunu yadırgamamıştır. KB'deki *atı üni* için krş. Arat 1947: D/1692 [s. 186]. Ancak bu ikilemenin mısraya bir anlam katmadığı oldukça açıktır, bu nedenle V ve K'nin yazıcılarının mısrayı burada tam olarak anlayamadığı düşünülebilir.

Yukarıdaki delillerin ışığında, KB'nin asıl metninde 'ötmek, cıvıdamak' anlamında *öt-* diye bir fiilin olmadığı, bu fiilin *et-* olması gerektiği anlaşılmaktadır. ARAT, 'ötmek' anlamındaki *et-* fiilini muhtemelen henüz bilmiyordu (?) ve bunun yerine kendisine tanıdık gelen *öt-* fiilinin mevcut olabileceğini düşünmüştür. Sonuç olarak, KB'de ve yazmalarda 'ötmek' anlamındaki *öt-* fiilinin olmadığı söylenebilir.

KB'deki *et-* fiilinin varlığına daha önce birkaç araştırmacı dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki TEZCAN'dır:

Uygurcada geçmeyen *ät-* kökünü Karahanlıcada, Kutadgu Bilig'in Viyana nüshasında bulmaktayız. Öteki nüshalardaki *öt-* yerine Viyana nüshasında *ät-* geçiyor: KB 76 *ünin ötti* keklik (Viyana 14/10 *ätti*), KB 77 *qara çumyuq ötti* (Viyana 14/11 *ätti*), KB 78 *sandvaç öter* (Viyana 14/12 *ätär*). Bu eylem kökü Tuv.da da *ät-* 'ses vermek, ses çıkarmak' olarak bulunmaktadır. Buna karşılık Kutadgu Bilig'in öteki nüshalarında ve Türkiye Türkçesinde *öt-* biçimi bulunmaktadır. (1981: 311)

SERTKAYA, KB neşrindeki *öt-*'ün *et-* şeklinde düzeltilmesi gerektiğini söylemiştir:

et- fiili Karahanlı Türkçesi metinlerinde Kutadgu Bilig'de de "D- (= et-) imlâsı ile geçer. Reşit Rahmeti Arat, KB'nin sadece Uygur harfli Herat yazmasında görülen "DTY ve "D'R imlâsı ile yazılmış çekimli şekilleri *adtı* ve *adar* olarak transkripsiyonlamıştır. Yine, Arat, KB'nin Arap harfli Nemengan yazmasındaki انتى , اتى , اتار imlâları ile yazılmış şekilleri de *ötti*, *öt(t)i* ve *öter* transkripsiyonlamış ve fiili metne *öt-* şeklinde geçirmiştir. İmlâda vav veya ötre kullanılmadığı için Arap harfli bu örnekler *etti*, *et(t)i* ve *eter* şekillerinde de transkripsiyonlanabilirdi. Bu konudaki tereddütleri, Uygur harfli nüshadaki e-'li imlâ ortadan kaldırmaktadır. Mamafih Arat, daha sonraları bu fiilin genişletilmiş gövdesini Uygur Türkçesinde kalın sıralı a- ünlüsü yerine, ince sıralı e- ünlüsü ile transkripsiyonlamıştır. Kutadgu Bilig'de geçen örnekleri Arat'ın *adtı* ~ *ötti* tercihi yerine *etti* ~ *etti*, *adar* ~ *öter* tercihi yerine *eğer* ~ *eter*

şekillerinde transkripsiyonlamak ve bu şekillerin fiil gövdesini de Arat'ın *öt-* tercihi yerine *et-* şeklinde kabul etmek gerekmektedir. (1982: 10-11)

ERDAL, KB'deki *et-*'in geçtiği yerlerde TEZCAN ve SERTKAYA ile aynı fikirdedir:

Arat, the QB editor, wrote all four instances of the text as *öt-*, but let us look at the ms. data: In QB 4963, the B ms. has *sandvač ät(t)i* 'the nightingale sang' while the ms. C and the late ms. A, which goes back to the same archetype as C, both have *ät*; the archetype scribe obviously did not know this Old Turkic verb and wrote something meaningless. In 76, 77 and 78, where the verb appears as well, ms. C is missing, which means that that archetype is for this passage represented only by A: B has what I am here proposing to read as *ütü / ütü / ütär* while A has *ädü / ädü / ädär* (i.e. *ät-*). (2017: 190b)

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün şimdiye değin yapılan neşirlerinde *et-* fiili tespit edilememiştir. Kanaatimce, bir beyitte (264/12), *et-* fiili geçmektedir.

Beyit şöyledir:

تَنكَرَابِلَاكُرْسَامِنِي أَرْدَكَ أَنَارَهٗ قَلْقَاكِبُ تَشَعَلْتِي سَقَابَانَارَهٗ

taṅda bile körse mini ördek A'TAR

çalwa körüp kaşğalaķı suwka batar

Beytin Arapça tercümesi ise şöyledir:

يَصِفُ صَيْدَهُ الطَّيْرُ إِذَا رَأَى الْاَوْرَثِي تِلْكَ الْخَدْرَ سَمَّ جَمَاحٍ يَغْوُصُ

هَذَا الطَّيْرُ فِي الْمَاءِ

yaşifu şayda't-ṭayri izā rā'anī'l-ivazzu fī tilka'l-gudari bi saḥmin cummāḥin yağūşu hazā't-ṭayru fī'l-mā'i "Kuş avını anlatıyor: Kaz beni karanlıkta (alaca karanlıkta) av okuyla gördüğünde suya batar".

Dankoff-Kelly neşrinde kelime *öter* okunmuş ve 'quack' (1982: 263 [s. 386]) ile tercüme edilmiştir, ancak kelimenin orijinal imlâsında *damma* yoktur, bu nedenle kelimenin /ö/'lü okunması için bir sebep bulunmamaktadır. Üstelik, *öt-* 'ötmek' fiilinin sözlükte *damma* ile yazıldığı görülüyor, krş. 264, 411, vs.

Atalay (1985: 528) ve Ercilasun-Akkoyunlu (2014: 263 [s. 229]) neşirlerinde ise, kelime *atar* okunmuştur.

ATALAY'ın tercümesi şöyledir: “Ördek beni o göllerde temrensiz ok atar görse, kaşgalak suya batar (Ördek beni bu sulara temrensiz okla gördüğü vakit bu kuş suya batar)” (1985: 528).

Cümlelerin tercümesi, Dankoff-Kelly'de şöyledir: “when the duck sees me in those mornings [it quacks; when the *qaşyalaq* sees me with] a headless arrow this bird dives into the water” (1982: 386).

TEKİN'in şiiri tercümesi ise şöyledir: “(Bu) sulara benim ördek avıma çıktığımı görünce kaşkalaklar temrensiz okumu (bile) görür görmez suya dalar” (1986: 119).

HAUENSCHILD, *kaşgalak* ‘ein Wasservogel, kleiner als die Ente (al-ivazz)’ maddesinde cümleyi Dankoff-Kelly neşirindeki gibi tercüme etmiştir (2003: 127-128).

Cümlelerin tercümesi, Ercilasun-Akkoyunlu'da şöyledir: “Ördek, şu tan vaktinde beni temrensiz okla görse bu kuş suya batar (2014: 229).

Orijinal metinde A'TAR (elif+fetha+te+elif+re) şeklinde yazılan kelimenin *eter* şeklinde okunması bize göre mümkündür. Üstelik bu okuyuş şiirdeki genel anlama daha uygundur. Kaşgarî, bu şiiri *kaşgalak* maddesinde zikretmiştir ve bu şiiri örnek vermesinin nedeni kuşun daha iyi anlaşılmasını sağlamak içindir. Böylelikle, *ördek* ile *kaşgalak* mukayese edilmiş ve iki kuş türünün avcılara verdiği tepki karşılaştırılmıştır. O nedenle, iki mısrayı birbirinden bağımsız düşünmek gerekmektedir. Buna göre, ilk cümlede *ördek*'in alaca karanlıkta bile avcüyü gördüğünde *ötmesinden*, *kaşgalak*'ın ise [ancak] oku gördükten sonra [tepki verip] suya batmasından bahsedilmektedir. Buradan hareketle, ilk mısranın sonundaki kelimenin *eter* şeklinde okunması bize göre daha doğrudur. Kelimenin okunuşunda şimdiye kadar bir mutabakata varılmamasının nedeni bu kelimenin Arapça tercümesinin metinde tam olarak bulunmamasıdır.

Orta Türkçe döneminde *et-* fiilinin yerini *öt-* fiiline bıraktığı anlaşılıyor, ancak *et-* ve türevleri çeşitli anlam değişimleriyle Türk dillerinde varlığını günümüzde koruyabilmiştir:

<i>et-</i>	
Tuvaca	<i>et-</i> (II) 'bağırarak, ses çıkarmak' (Ölmez 2007: 159a).
Tofaca	<i>e't-</i> 'ses çıkarmak, çınlamak' (Rassadin 2005: 137).
Yakutça	<i>et-</i> (III) '1. konuşmak, söylemek, aktarmak; çağırmak, seslenmek; yanıtlamak, haber vermek, söz etmek, buyurmak, emretmek; 2. ötmek; 3. gümbürdemek' (Pekarskiy 1917: 312a; Sleptsova 1972: 548b).
Dolganca	<i>et-</i> '1. konuşmak; 2. ses çıkarmak; 3. emretmek; 4. bırakmak, sebep olmak; 5. (inek) böğürmek' (Stachowski 1993: 48; 1998a: 46). <i>etis-</i> 'tartışmak' < <i>et-is-</i> (Stachowski 1993: 48).

Ayrıca, *et-* kökünden türeyen gövdelerin bazı Türk dillerinde yaşadığı görülmektedir:

Kırgızca	<i>etkiz-</i> [< <i>et-kiz-</i>] 'çatırdamak' (Yudahin 1985: 469b).
Tatarca	<i>eteç</i> [< <i>et-eç</i> ?] 'horoz' (Timerhanov 2015: 355a-b).
Çulım Türkçesi	<i>etük</i> [< <i>et-ük</i>] 'horoz' (Biryukoviç 1984: 32).
Türkiye Türkçesi Ağızları	<i>etiş-ediş</i> [< <i>et-iş</i>] 'gürültü' (DS: 1798b). <i>eter</i> (I) 'haber' (DS: 1797b). <i>ediş-</i> [< <i>et-iş</i>] '1. tartışmak, söz atışmak; 2. büyüklerin sözüne saygısızca karşılık vermek' (DS: 1666a).

2.2. *öt-* Fiili

Son yıllara kadar, Uygurcada *öt-* fiilini mevcut olmadığı söylenmekteydi. Brāhmī harfli U 6889 (v1-2) numaralı parçada *üt-* ve *yüt-* 'schreien, (Hahn) krähen' ile *ütig* (< *üt-ig*) 'Vogelschrei, Krähen' kelimelerinin geçtiği tespit edilmiştir (Maue 2015: 48, 50). Buradaki *üt-* tanığı Eski Türkçede *öt-* fiili ile ilgili tek tanıktır ve fiil Brāhmī harfli metinde /ü/'lüdür. Bu tanık, *öt-* fiilinin Eski Uygurcadaki mevcudiyetini göstermesi bakımından dikkate değerdir, ancak fiilin Eski Türkçede /ü/'lü olup olmadığı noktasında kesin bir şey söylemek şimdilik biraz zor gözükmemektedir.

Türk dili tarihi içerisinde *öt-* fiilinin tanıklarının bazıları şöyledir:

<i>Dîvânu Luġâti't-Türk</i>	<i>öt-</i> 'ötmek' fiili 'UT (elif+vav+te) imlâsıyla 6 yerde geçmektedir. Krş. Dankoff-Kelly 1982: 264 [s. 387]; 1984: 411 [s. 108], 523 [s. 242], 530 [s. 250], 551 [s. 275], 612 [s. 347].
-----------------------------	--

<i>Kıyasü'l-Enbiya</i>	öt- '(kuş) ötmek' (Al-Rabghūzī 2015: 68 v3 [s. 124]).
<i>Mukaddimetü'l-Edeb</i>	öt- '(kuş) ötmek, gurlamak, ses çıkarmak' (Yüce 1993: 167b).
<i>İbni Mühenna Lügati</i>	öt- 'civildamak (kuş)' (Melioranskiy 1900: 73a).
<i>Şeyh Süleyman Efendi Lügati</i>	ötme 'ötüş, tagannî' ve ötüşmek 'sürûd-ı elhan-ı tagannî itmek' (Durgut 1995: 68).
TS	öt- '1. teke melemek; 2. yüksekten atmak' (3135).
Şerîfî: Şehnâme Çevirisi	öt- '1. (kuş) ötmek; 2. çalgılardan ahenkli sesler çıkmak; 3. yankılanmak, çınlanmak' (Kültürel-Beyreli 1999: 2334b).
Dede Korkut Oğuznameleri	öt- 'gevezelik etmek, boş konuşmak, saçmalamak' (Tezcan 2001: 114-115, 178).
<i>Meninski'nin Thesaurus'u</i>	öt- 'avaz virmek, sada virmek' (Tulum 2011: 1433b).
Budagov 1869	öt- 'ses çıkarmak, haykırmak' (111b).
Zenker 1866 [2009]	öt- '(kuş) ötmek, ses çıkarmak' (112b).

Eski Türkçedeki *öt-* fiili, Türkmençe dışındaki Oğuz grubu Türk dillerinde, Kırım Tatarcasında, Yakutça ve Çuvaşçada yaşamaktadır:

<i>öt-</i>	
Türkiye Türkçesi	öt- '1. kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak; 2. herhangi bir nesne sürekli ses çıkarmak; 3. üflemeli çalgıların sesi çıkmak; 4. anlamsız, boş konuşmak; 5. sarhoş kusmak; 6. gizli bir şeyi söylemek'.
Azerî Türkçesi	öt- 'oxumak, ceh-ceh vurmak, civildeşmek' (Orucov 2006: 556b).
Gagavuzca	öt- 'ötmek, ses çıkarmak' (Baskakov 1973: 356b).
Kırım Tatarcası	öt- ~ üt- 'singen, zwitschern (Vogel)' (Kakuk 2012: 157b).
Çuvaşça	<i>avät-</i> (I) 'ötmek, gürllemek' (Skvorcov 1985: 21c). İlk Türkçedeki uzun ünlü /ö:/'nün Çuvaşçada /avă/ olduğu tahmin ediliyor: <i>avät-</i> < *öyüt- < *öyt- < *öt- (Ceylan 1997: 180).
Yakutça	<i>üöt-</i> (II) '1. (kuş) ötmek; 2. kurban sunma zamanında ruhlara seslenmek; yalvarmak' (Pekarskiy 1928: 3161; Sleptsova 1972: 456b) < *öt-. İlk Türkçedeki uzun ünlü /ö:/'nün Yakutçada /üö/ olduğu düşünüyor. (Stachowski 1993a: 90)

3. Türk Dili Tarihinde *et-* ve *öt-* Aynı Fiiller midir?

Bu konuda sözlüklerin ve araştırmacıların daha önce neler söylediğinden kısaca bahsedelim:

RADLOFF, *Türk Dialektleri Sözlüğü*'nde *öt-* fiiline yer vermiş ve bu fiilin sadece Kırım Tatarcasında ve Osmanlıcada yaşadığını ifade etmiştir: *öt-* 'ötmek, konuşmak, ses çıkarmak' (1893: 1263a).

Drevnetyurkskiy Slovar'da KB'nin F yazmasındaki yer (18/11), *öter* şeklinde okunmuş ve bu okuma *öt-* (II) 'ötmek, şakımak, seslendirmek' maddesinde zikredilmiştir (Nadalyayev et alii 1969: 392a).

CLAUSON'un sözlüğünde *öt-* (II) maddesinde fiilin anlamı ve kullanılışı şöyle gösterilmiştir: '(of a bird) to sing, metaph. animals or inanimate objects to emit some kind of sound, never (of human beings) to sing' (1972: 39b-40a). Sözlüğe göre, *öt-* hakkında en erken tanık, *Dîvânü Lugati't-Türk*'te bulunmaktadır.

TEKİN, *öt-* fiilinin ünlüsünün uzun olduğunu Yakutça ve Çuvaşçadan getirdiği tanıklarla göstermiştir, ancak tarihî dönemlerde uzun olduğunu belirtmemiştir (1995: 183).

RÄSÄNEN'in sözlüğünde hem *et-* 'ötmek' hem de *öt-* 'cıvıldamak' madde olarak bulunur, ancak iki ayrı maddede fiillerin aynı olabileceği ima edilmiştir (1969: 52a, 376a).

SEVORTYAN'a göre, *öt-* (II) fiili *es-* (**ez-* ~ **is-* ~ **ös-*) ile ilgili olmalıdır (1974: 556), ancak iki fiil arasında herhangi bir anlamsal ilişkinin olmadığı oldukça açıktır.

GÜLENSOY, *öt-* (I) '(kuş ve böcekler için) değişik tonda ses çıkarmak' maddesinde kelimenin *ö-* 'yansıma sözcük' kökünden {-t-} ile türediğini ifade etmektedir (2007: 674a-b).

SERTKAYA, Eski Türkçedeki *et-* fiilinin /e/ > /ö/ değişimi neticesinde *öt-* olduğunu düşünmektedir:

e- > ö- ses değişmesi örnekleri eskiden beri bilinmektedir. İkinci hecesinde yuvarlak ünlü taşıyan *erük* > *ötüg*, *etük* > *örüg*, *esrük* > *ösrük*, *esrü-* > *ösrü-*, vs. gibi kelimelerin ilk hecesindeki düz ünlünün yuvarlaklaşması gerileyici asimilasyon zannedilmiştir. Bu ses hadisesi için

ikinci hecesinde de düz ünlü taşıyan iki örnek zikretmek istiyorum. İlk örnek *et-* > *öt-* fiili, ikinci örnek *eñeyük* > *öñeyük* ismidir. (1989: 169)

ERDAL'a göre, *et-* ve *öt-* fiilleri İlk Türkçenin farklı ağızlarında aynı olabilir, ancak *öt-* fiilinin Eski Türkçede *Dîvânü Lugatî't-Türk* dışında görülmediğini, bu nedenle Eski Türkçe içerisinde *öt-* ve *et-* fiillerinin birbirleriyle asla irtibatlandırılması gerektiğini ifade etmiştir (1991: 304, dip. 339; 757, dip. 488). ERDAL, bu görüşünü daha sonra başka bir yazısında tekrarlayıp İslâmî dönem metinlerindeki *öt-*'ün *Dîvânü Lugatî't-Türk*'teki tanıklara göre Uygurcadaki *et-*'in ikincil bir şekli olamayacağını söylemiştir:

Turkish *öt-* may have been influenced by the low vowel of *ät-*, a different verb, appearing in the Bilgä Qaghan inscription W4 with a drum and W5 with the male maral deer as subject and documented for Old Uyghur in UW Nb I. Like the runiform instances, Uyghur *ät-* mainly denotes roaring, bellowing and the sound of drums and other musical instruments, and only rarely birds' sounds. The UWNb I entry for *ät-* states: "Im islamischen Atü. hat das Verb *öt-* die gleiche Bedeutung wie *ät-* im östlichen Atü., ist offenbar eine proto-türkische Dialekt-Variante von *ät-*", referring to OTWF 304, n.339. OTWF 757 n.488, on the other hand, stressed the different meanings shown by the two verbs. (...) Of the two DLT instances, one has a labial vowel while the labial vowel of the other instance is not by the first hand (it was added by a reader). It is not correct, then, to speak of '*öt-*' as the "Islamic Old-Turkic" alternant of *ät-*. (2017: 190b)

RÖHRBORN, İslâmî dönem metinlerinde görülen *öt-* fiilinin Eski Uygurcadaki *et-* ile İlk Türkçe döneminde aynı olabileceğini belirtmiştir (2010: 200).

STACHOWSKI, Dolaganca ve Yakutçadaki *et-* '1. konuşmak; 2. ses çıkarmak' fiilinin kökenini İlk Türkçe **ayıt-* (krş. Türkmence *ayt-* 'konuşmak') olarak göstermiştir (1993: 48).

ÖLMEZ, STACHOWSKI ile aynı fikirde değildir:

ätiş- 'tartışmak, atışmak' eylemi de dikkat çekici. Yazar, bunu *ät-* 'konuşmak, bir ses çıkarmak' eylemine, daha doğrusu bunun işteşlik çatısına bağlamış, *ät-* eylemini ise dikkatli bir şekilde **ay(i)t-* eylemiyle ve bunun Türkmencesi *ayt-* 'konuşmak' şekliyle soru işareti koyarak karşılaştırmış. Özellikle ikinci anlamı açısından, Räsänen'in de belirttiği gibi Osm. *öt-* 'şakımak, ötmek (kuş için) eylemiyle karşılaştırılabilir. VEWT 52a, ED 39b; ayrıca krş. Uyg. *et-* 'tünen (ses çıkarmak) // ötmek' (BT III, 990 ve diğerleri), *ätiz-* 'ertönen lassen, ein Musikinstrument spielen' (BT III, 988 ve diğerleri), yine Uyg. *ätinliq* 'sesli', *ätnä-* 'ötmek, ses çıkarmak, kükremek' gibi şekiller de buraya aittir. Anadolu'da da Dol. *etiş* ile yakın anlamda

ediş- (I) ‘tartışmak, söz atışmak, büyüklerin sözüne saygısızca karşılık vermek’ eylemi bulunur (DS, c. V, 1666). Bu eylem bir olasılıkla *et-* ‘yapmak, etmek’ eyleminin işteş çatısı olabilir. Dolgancada ise ET *ét-* (**ēt-*) eylemi bir olasılıkla *īt-* ‘ay.; tüfeği/silahı doldurmak’ (T. Tekin, Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler, s. 48); dolayısıyla Anad. *ediş-* ile Dol. *etis-* anlamına benzer sözcükler olmalarına karşın köken olarak farklı olabilirler.” (1994: 203)

STACHOWSKI’nin köken teklifine birkaç noktadan itiraz edilebilir:

1. /*ayt*/ hecesinin Dolganca ve Yakutçada /*e*/ olmasının başka bir örneği bulunmamaktadır. Eğer /*ayt*/ hecesi burada eriyip /*e*/ olduysa bu ünlü uzunluğunun izinin mutlaka görülmesi gerekecekti.

2. Köken olarak önerilen İlk Türkçe **ayıt-* Yakutçada zaten mevcuttur, krş. *ıyıt-* ‘sormak’ (Sleptsova 1972: 523b). Aynı şekilde, Türkiye Türkçesindeki *öt-* fiiline karşılık gelen fiil, Yakutçada yine *üöt-* ‘ötmek’ olarak yaşamaktadır.

STACHOWSKI, *Dolganca Sözlük*’ün daha sonra neşredilen *Supplement* cildinde ÖLMEZ’in eleştirisini dikkate alarak Dolgancadaki *et-*’i Osmanlıca *öt-* ‘ötmek’ ve Uygurca *et-* ‘ses çıkarmak’ ile irtibatlandırmıştır (1998a: 46), ancak *et-* ve *öt-*’ü aynı olarak kabul etmiştir.

STACHOWSKI, başka bir yazısında bu kelime hakkındaki benzer fikrini tekrarlar. Ona göre, Tatarcadaki *eteç*’in kaynağı **öteç* ~ **ötiç* (< *öt-*) olmalıdır ve ikinci hecedeki düz ünlünün tesiriyle kelime başındaki ünlü yuvarlaklığını yitirip düzleşmiştir. Ona göre, Çulım Türkçesindeki *etük* ‘horoz’ ilk bakışta *öt-* ile ilgili olabileceği izlenimi verse de aslında kelime Şorcadaki *petik*’e (< Rusça *petux*) benzetilerek oluşturulmuş olmalıdır (1998b: 113-114).

Tatarcadaki *eteç*’in **öteç* ~ **ötiç*’teki ikinci hece ünlüsünün tesiriyle, yani gerileyici benzeşmeyle meydana geldiği düşünülebilir. Diğer bir ihtimal de *eteç*’in kökünün Eski Türkçedeki *et-* fiilinin olabileceğidir.

Altay Dillerinin Etimolojik Sözlüğü’ne göre, İlk Moğolca **öçi-* ile İlk Türkçe **öt-* aynı köke gitmektedir ve bugün Tuvaca, Tofaca, Yakutça ve Dolgancadaki *et-* kökü İlk Türkçe **öt-*’ün yaşayan bir bakiyesidir (Starostin 2003: 1068). Dolayısıyla, burada da *et-* ve *öt-* aynı kabul etmiştir.

4. Sonuç

Eski Türkçedeki *öt-* ve *et-* ile ilgili araştırmamızdan elde ettiğimiz sonuçları şöyle gösterebiliriz:

1. Eski Türkçede hem *et-* hem de *öt-* mevcuttur. Tarihî dönem içerisinde *et-* fiili daha az kullanılmış ve yerini *öt-*'e bırakmıştır.

2. Tarihî sesbilgisi verileri kelime başında /e-/ > /ö-/ şeklindeki bir değişimin olduğu konusunda bize kesin bilgiler sunmamaktadır. Bu nedenle iki fiili ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Bu düşüncemizi iki fiilin bugünkü Türk dillerinde farklı farklı yaşaması da desteklemektedir.

Kısaltmalar

bk. = bakınız.

DS = Derleme Sözlüğü (1993).

F = Yusuf Has Hâcib 2015a.

K = Üşenmez-Uçar 2014.

KB = Kutadgu Bilig.

krş. = karşılaştırınız.

TS = Tarama Sözlüğü (1995).

V = Yusuf Has Hâcib 2015b.

Kaynakça

AL-RABGHŪZĪ (2015). The Stories of the Prophets: Qişāş Al-Anbiyā': an Eastern Turkic Version (Second Editon), Edited by H. E. BOESCHOTEN; J. O'KANE, Vol. I: Text Edition; Vol. II: Translation, Leiden-New York-Köln: E. J. Brill.

ARAT, R. R. (1947). Kutadgu Bilig I: Metin, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

ARAT, R. R. (1959). Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig II: Tercüme, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ARAT, R. R. (1979). Kutadgu Bilig III: İndeks, İndeksi Neşre Hazırlayanlar: K. ERASLAN et alii, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

ATALAY, B. (1985). *Divanü Lûgati't-Türk*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

BASKAKOV. N. A. (1973). *Gagauzsko-Russko-Moldavskiy Slovar'* (11.500 slov), Moskva: Izdatel'stvo "Sov'yetskaya Entsiklopediya".

BİRYUKOVIÇ, R. M. (1984). *Leksika Çulımsko-Tyurkskogo Yazıka, Posobiye k Spetskursu*, Saratov: Izd. Univ.

BUDAGOV, L. Z. (1869). *Sravitel'nyy Slovar' Turetsko-Tatarskih' Nareçiy, So Vključeniem' Upotrebitel'neyşih' Slov' Arabskih' i Persidskih' i s' Perevodom' na Russkiy Yazık'*, Tom' I: A-F, Sanktpeterburg': Tipografiya Imperatorskoy Akademiy Nauk.

CEYLAN, E. (1997). *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

CLAUSON, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.

ÇUBUKÇU, M. (2016). "Kutadgu Bilig'in Viyana Nüshasının İmla Özelliklerinin Tespiti ve Diğer Nüshalarla Karşılaştırılması", *Turkish Studies*, 11/21: 749-800.

DANKOFF, R.; J. KELLY (1982). *Mahmut el-Kāşrārī: Compendium of the Turkic Dialects (Dīvān Luyāt at-Türk)*, Part I, Harvard: Harvard University Press.

DANKOFF, R.; J. KELLY (1984). *Mahmut el-Kāşrārī: Compendium of the Turkic Dialects (Dīvān Luyāt at-Türk)*, Part II, Harvard: Harvard University Press.

DANKOFF, Robert (1983). *Wisdom of Royal Glory (Kutadgu Bilig): a Turko-Islamic Mirror for Princes*, Chicago and London: University of Chicago Press.

DURGUT. H. (1995). "Şeyh Süleyman Efendi-i Buhârî Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmanî (Cild-i Evvel)" Adlı Eserin Transkripsiyonu, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

ERCİLASUN, A. B.; Z. AKKOYUNLU (2014). *Kâşgarlı Mahmud: Dīvānu Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERDAL, M. (1991). *Old Turkic Word Formation, a functional approach to the lexicon*, Vol. I-II, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

ERDAL, M. (2017). "Maue, Dieter (Hg.): *Altürkische Handschriften Teil 19. Dokumente in Brāhmī und tibetischer Schrift Teil 2*. Stuttgart: Franz Steiner 2015. XIX 657 S.

4° = Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland 13,27. Hartbd. € 90,00. ISBN 978-3-515-10997-0.”, *Orientalistische Literaturzeitung*, 112/2: 189-196. (Review)

GÜLENSOY, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C. I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

HAUENSCHILD, I. (2003). *Die Tierbezeichnungen bei Mahmud al-Kaschgari: eine Untersuchung aus sprach- und kulturhistorischer Sicht*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

KAKUK, Z. (2012). *Krimtatarisches Wörterverzeichnis: Aufgrund der Sammlung von Ignác Kúnos zusammengestellt von*, Szeged: Tisza Press Nyomda.

KÜLTÜRAL, Z.; BEYRELİ, L. (1999). *Şerifi: Şehname Çevirisi*, C. IV (Sözlük), Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları.

MAHMUT, Kaşgarlı (2008). *Kitabu Divan-ı Lügatit-Türk, Tıpkıbasım-Türkçe Sözcükler-Özel Adlar Dizini*, Haz. Ş. KURT, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

MAUE, D. (2015). *Alttürkische Handschriften, Teil 2: Dokumente in Brāhmī und tibetischer Schriften, Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland, Band XIII/27*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

MELIORANSKIY, P. M. (1900). *Arab’ Filolog’: O Turetskom’ Yazık’, Arabskiy Tekst’ İzdal’ i Snabdil’ Perevodom’ i Vvedeniem’*, Sanktpeterburg’: Tipografiya İmperatorskoy Akademiy Nauk’.

NADELYAYEV, V. M. et alii (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar’*, Leningrad: Institut Yazıkoznaniya, Akademiya Nauk SSSR.

ORUCOV. E. (2006). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti*, Dört Cildde, C. III, Bakı: Şerq-Qerb.

ÖLMEZ, M. (1994). “*Dolganischer Wortschatz*. Marek Stachowski, Uniwersytetu Jagielloński, Kraków 1993, 264 s. (ISBN 83-233-0618-4)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 4: 201-206. (Tanıtma)

ÖLMEZ, M. (2007). *Tuvacanın Sözcükleri (Eski Türkçe ve Moğolca Denkleleriyle)*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

PEKARSKIY, E. K. (1917). *Slovar’ Yakutskogo Yazıkı I*, Petrograd’: İmperatorskoy Akademii Nauk.

PEKARSKIY, E. K. (1928). Slovar' Yakutskogo Yazıka IV, Leningrad: Akademii Nauk Soyuzu Sovyetskih Sotsyaalistiçeskih Respublik.

RADLOFF, W. (1893). Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Erster Band (die Vocale), St. Pétersbourg: Imperatorskaya Akademiya Nauk.

RÄSÄNEN, M. (1969). Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

RASSADİN, V. İ. (2005). Slovar' Tofalarsko-Russkiy i Russko-Tofalarskiy, St. Petersburg: Izdatel'stvo "Drofa".

RÖHRBORN, K. (2010). Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, I: Verben, Band 1: ab- äzüglä-, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

RÖHRBORN, K. (2017). Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, II: Nomina, Pronomina, Partikeln, Band 2: aš-äzüük, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

SERTKAYA, O. F. (1982). Eski Türkçede Musiki Terimleri ve Musiki Alet İsimleri, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul. (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi)

SERTKAYA, O. F. (1989). "Türkolojide Eleştiri Sorunları Üzerine", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1985: 137-189.

SEVORTYAN, E. V. (1974). Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov (Obşçetyurkskiye i Mejtyurkskiye Osnovı na Glasniye), Moskva: İzdatel'stvo "Nauka".

SKVORCOV, M. I. (1985). Çavaşla-Vyräsla Slovar' (40.000 şamaça Yaçän), Moskva: Russkiy Yazık.

SLEPTSOVA, P. A. (1972). Yakutsko-Russkiy Slovar' (25300 slov), Moskva: İzdatel'stvo "Sovyetskaya Entsiklopediya".

STACHOWSKI, M. (1993). Dolganischer Wortschatz, Kraków: Nagładem Uniwersytet Jagiellońskiego.

STACHOWSKI, M. (1998a). Dolganischer Wortschatz Supplementband, Kraków: Księgarnia Akademicka.

STACHOWSKI, M. (1998b). "Notizen zur schorischen und tschulymischen Etymologie", Studia Etymologica Cracoviensia, 3: 107-123.

STAROSTIN, S. et alii (2003). *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*, Vol. I-III, Leiden-Boston: E. J. Brill.

TEKİN, T. (1968). *A Grammar of Orkhon Turkic*, Bloomington: Indiana University Press.

TEKİN, T. (1986). "Karahanlı Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili*, 409: 81-157.

TEKİN, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara: Simurg.

TEZCAN, S. (1981). "Georg Kara-Peter Zieme: Die Uigurischen Übersetzungen des Guruyogas Tiefer Weg Von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrināmasaṅgīti. Berliner Turfantexte VIII. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. Akademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut Für Alte Geschichte und Archäologie. Akademie Verlag, Berlin, 1977. 148 s. + 50 tablo üzerinde 90 tıpkıbasım, 4°", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1978-1979*: 307-313. (Tanıtma)

TEZCAN, S. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TİMERHANOV, A. E. (2015). *Tatar Télénéj Anlatmalı Süzlégé*, Tom I: A-B, Kazan: Tehsi.

TULUM, M. (2011). *Birinci Kitap: Meninski'nin Thesaurus'u ve XVII. Yüzyıl İstanbul Türkçesi, Meninski'nin Thesaurus'u ile Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sine ve Başka Metinlerden Derlenmiş Verilere Göre XVII. yüzyıl İstanbul Türkçesinde Sesler ve Ses Benzeşmeleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1993). 12 Cilt, II. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÜŞENMEZ, E.; E. UÇAR (2014). *İslamî Dönem Türk Edebiyatının ilk Eseri: Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hâcib, Kahire Nüshası (Tıpkıbasım)*, İstanbul: Akademik Kitaplar.

XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarla Tarama Sözlüğü (1995). 8 Cilt, 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yusuf Has Hacib (2015a). *Kutadgu Bilig B Fergana Nüshası (Taşkent Davlat Şarkşünaslik İnstitutu Huzuridegi Abu Rayhan Beruniy Namli Şark Kolyazmaları Merkezi 1809. nr.)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yusuf Has Hâcib (2015b). *Kutadgu Bilig A Viyana Nüshası (Wien, ÖNB, Cod. A. F. 13)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YÜCE, N. (1993). Ebu'l-Ḳāsim Cārullāh Maḥmūd bin 'Omar bin Muḥammed bin Aḥmed ez-Zamaḥṣarī el-Ḥvarizmī: Mukaddimetü'l-Edeb: Ḥvārizm Türkçesi ile Tercümelî Şuşter Nüşhası, Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ZENKER, J. T. (2009). Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch I-II, 4. Nachdruck der Ausgabe 'Leipzig 1866', Hildesheim: Olms.